לְמִיטְעֵי – עשויים בני הגולה לטעות, שכשיראו את המשואות במוצאי שבת יסתפקו בדבר, אָמְרִי, שמא הַאי – חודש זה חָסֵר הוּא, והיה ראש חודש ביום שישי, וְהַאי דְּלָא עָבִיד מַאֲתְמוֹל, במוצאי היום השלשים, מִשּׁוּם דְּלָא אֶפְשָׁר, שהיה זה ליל שבת. אוֹ דִלְמָא, חודש מָלֵא הוּא, וראש חודש היה בשבת, ביום השלשים ואחד, וּבְזִמְנוֹ עָבְדוּ – ועשו את המשואות במוצאי שבת שהוא זמנם הקבוע. ומחמת חשש טעות זו תיקנו שישיאו משואות רק בחודש חסר, ובזה אין חשש טעות, שהרי כשיראו משואות במוצאי שבת יבינו שהחודש נקבע ביום שלשים והוא חסר, כיון שאם היה החודש מלא וראש חודש היה בשבת, לא היו משיאים משואות כלל.

ממשיכה הגמרא להקשות: וְלִיעָבְיד משואות בֵּין אַמְלָא בֵּין אַחֲסַר, וְרַק כִּי מַקְלַע [כשיחול] רֹאשׁ חֹדֶשׁ בְּעֶרֶב שַׁבָּת, ויהיה החודש חסר, לֹא לִיעְבְּיד כְּלָל, אף לא במוצאי שבת, וְכֵיוָן שיראו בני הגולה דְּלֹא עַבְּדִינַן משואות במוֹצָאֵי שַׁבָּת, ומאידך ידעו דעַבְּדִינַן גם אַחודש מָלֵא, מֵידַע יָדְעִי דְּחַסַּר הוּא, ולכן לא השיאו משואות במוצאי שבת, ובליל עיבורו לא השיאו מחמת איסור שבת, שאילו היה מלא וראש חודש היה בשבת, היו משיאים משואות במוצאי שבת, כדרך שמשיאים על כל חודש מלא, ומדוע הוצרכו לתקן שלא ישיאו כלל בחודש מלא.

דוחה הגמרא: אֲפִילּוּ הָכִי אָתוּ לְמִיטְעֵי, שכשיראו שלא השיאו משואות במוצאי שבת לא יבינו בהכרח שהטעם שלא השיאו הוא מחמת שהיה החודש חסר, וראש חודש חל ביום שישי, אלא אָמְרִי, הַאי חודש מָלֵא הוּא, והיו צריכים להשיא משואות במוצאי שבת, וְהַאי דְּלָא עָבְדִי, אֵיתָנּוּסֵי הוּא דְּאִיתָנּוּסֵי – אירע אונס לממונים על השאת המשואות על ידי השיכרות משתיית שבת.

ממשיכה הגמרא להקשות: עדיין קשה, מדוע תיקנו שישיאו רק בחודש חסר, וְלִיעָבְיד משואות רק אַחודש מָלֵא, וְלֹא לִיעָבְיד אַחֲסַר כְּלָל, ואם יחול ראש חודש בשבת ישיאו במוצאי שבת, ואם יחול ביום שישי לא ישיאו כלל, וביבינו בני הגולה שזהו מחמת שהחודש חסר, וכמו כל חודש חסר שאין משיאים בו, ולא יתלו זאת בשיכרות השבת, שהוא דבר שאינו מצוי.

משיבה הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, אכן היה אפשר לתקן כן ולא לחשוש לטעות, והטעם שמשיאים בחודש חסר ולא בחודש מלא הוא מִשּׁוּם בִּיטּוּל מְלָאכָה לָעָם שְׁנֵי יָמִים של ראש השנה, כלומר, אם ישיאו רק בחודש מלא, נמצא שבכל חודש לא ידעו בני הגולה מתי נקבע ראש חודש, עד שיסתיים היום השלשים ואחד, ואם ישיאו משואות בסיומו ידעו שנקבע ראש חודש באותו יום והחודש הקודם היה מלא, ואם לא ישיאו יבינו למפרע שהחודש היה חסר ונקבע ראש חודש אתמול, ביום השלשים, ובחודש תשרי גם כן לא ידעו מתי נקבע ראש חודש, שהוא ראש השנה, ומספק יצטרכו תמיד לשמור שני ימים כ'ראש השנה', יום שלשים ויום שלשים ואחד, ויתבטלו ממלאכתם יום אחד בחינם, ולכן תיקנו שבחודש חסר משיאים משואות, וממילא ישמרו רק את היום השלשים מספק, ואם יראו במוצאי היום משואות, יבינו שאכן היה החודש חסר וראש השנה היה ביום השלשים, ולמחרת הוא יום חול, ואם לא יראו משואות יבינו שהחודש מלא וראש השנה הוא ביום השלשים ואחד, ורק באופן זה שהחודש מלא יתבטלו ממלאכה יום אחד בחינם, אך בשנים שבהם חודש אלול יהיה חסר, לא יתבטלו בחינם.

*

שנינו במשנה: בֵּיצַד הָיוּ מַשִּׁיאִין מַשּׁוֹאוֹת, מְבִיאִין בְּלוֹנְסוֹת כו' של ארז ארוכין וקנים ועצי שמן. אָמַר רַב יְהוּדָה, אַרְבָּעָה מִינֵי עצי אֲרָזִים הֵן, אֲרֵז, קַתְרוֹס, עֵץ שֶׁמֶן, וּבְרוֹשׁ. ומהו 'קַתְרוֹס', אָמַר רַב, עץ ששמו אַדְּרָא – אדר. דְּבֵי רַבִּי שֵׁילָא אָמְרִי, קתרום היינו מַבְלִיעָא, וְאָמְרִי לָהּ שקתרום זוֹ גּוּלְמִיש.

אומרת הגמרא: וְרב יהודה הסובר שיש ארבעה מיני ארזים, פְּלִיגָא – חולק על דבריו דְּרַבָּה בַּר רַב הוּנָא, דְּאָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא, אָמְרִי בֵּי רַב, עֲשָׂרָה מִינֵי אֲרָזִים הֵם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מא יט) 'אֶתֵּן בַּמִּדְבָּר אֶרֶז שִׁטָּה וַהֲדַס וְעֵץ שֶׁמֶן אָשִׂים בָּעֲרָבָה בְּרוֹשׁ תִּדְהָר וְתַאֲשׁוּר יַחְדָּו'. מבארת הגמרא: 'אֶרֶז' היינו אַרְזָא, 'שִׁטָּה' היינו תּוּרְנִיתָא, 'הֲדַס' היינו אַסָּא, 'עֵץ שֶׁמֶן' היינו אֲפַרְסְמָא – עץ שמן אפרסמון, 'בְּרוֹשׁ' היינו בְּרָתָא, 'תִּדְהָר' היינו שָׁאנָא, 'תַּאֲשׁוּר' היינו שׁוּרֵיבְנָא. שואלת הגמרא: הֲנֵי – מינים אלו שהוזכרו בפסוק, רק שַׁבְעָה הֲווּ, והיכן מצינו עשרה מיני ארזים. משיבה הגמרא: כִּי אֲתָא – כשבא רַב דִּימִי לבבל אָמַר, הוֹסִיפוּ עֲלֵיהֶם [־על המינים שהוזכרו בפסוק] אַלּוֹנִים, אַלְמוֹנִים וְאַלְמוּגִים. מבארת הגמרא: אַלּוֹנִים הם בּוּטְמֵי, אַלְמוֹנִים הם בַּלּוּטֵי, וְאַלְמוּגִים הם כְּסֵיתָא. אֵיבָא דְּאָמְרֵי, ששלשת המינים שהוסיפו, הם אַרְזוֹנִים, עַרְמוֹנִים, אַלְמוּגִין. מבארת הגמרא: אַרְזוֹנִים הם עֲרֵי, עַרְמוֹנִים הם דּוּלְבֵי, וְאַלְמוּגִין הם כְּסֵיתָא.

*

אגב שהוזכרו בגמרא עצי אלמוגים, מביאה הגמרא דרשה בענין זה: נאמר בפסוק לגבי הנחל שיצא לעתיד לבא מבית המקדש (ישעיה לג כא), 'וְצִי אַדִּיר לֹא יַעַבְרֻנוּ', כלומר, גם 'צי אדיר' לא יוכל לעבור בו מחמת שטף מימיו. ומהו 'צי אדיר', אָמַר רַב, זוֹ בּוּרְנִי גְּרוֹלָה – אניה גדולה ביותר. מבררת הגמרא: הֵיכִי עָבְדוּ – לאיזה צורך עושין אותה. מבארת הגמרא: אניה זו משמשת לעקירת עצי אלמוגים מקרקע הים, וכך עושים, מַיְיתוּ שֵׁית אַלְפֵי נַגָּרֵי – מביאים ששת אלפי איש, והם עובדים בְּתֵרֵיסַר יַרְחֵי שַׁתָּא – במשך שנים עשר חודשי שנה, וְאָמְרִי לָהּ – ויש אומרים שמביאים תְּרֵיסַר אַלְפֵי גַּגָּרֵי – שנים עשר אלף אנשים, בְּשִׁיתָּא יַרְחֵי שַׁתָּא – במשך ששה חודשי שנה, וְטָעֲנֵי לָהּ חָלָא – והם מטעינים חול על הספינה עַד דְּשָׁכְנָא – עד שהיא שוקעת ועומדת על קרקעית הים, ועדיין ראש הספינה מעל המים, כיון שאין המים עמוקים כל כך במקום שגדלים שם האלמוגים, וְנָחֵית בַּר אֲמוֹרָאֵי – וירד מהספינה אדם המלומד לשוט מתחת למים, וְקָטַר אַטּוּנֵי דְּכֵיתָנָא בְּכֵיסֵיתָא – וקושר חבלי פשתן [שהם חזקים מאד] בשורשי עצי האלמוגים, וְקָטַר לְהוּ – קושר את הקצה השני של החבלים בְּסָפֵינָתָא – באותה ספינה העומדת עתה בסמוך, על קרקע הים, וְנָטְלֵי חָלָא וְשָׁדוּ לְבָרָאי – ואחר כך נוטלים הפועלים את החול שבספינה ומשליכים אותו החוצה, וְכַמָּה דְּמַדְלֵיָא – וככל שהספינה נעשית קלה ועולה למעלה, עָקְרָא וּמַתְיָא – היא עוקרת את האלמוגים ומעלה אותם למעלה. וּמַחֲלִיף עַל חַד תְּרֵין בְּכַסְפָּא – והאלמוגים הם חשובים ויקרים, עד שעבור משקל מסוים של אלמוגים מקבלים משקל כפול של כסף.

אומרת הגמרא: תְּלַת פַּרְוָותָא חֲוִין – יש שלשה נמלים שיורדים בהם אניות לעומק הים ומוציאים ממנו דברים יקרים, תַּרְתֵּי בֵּי (ארמאי) [רוֹמָאֵי] – שני נמלים הם אצל הרומאים, וַחֲדָא דְּבֵי פָּרָסָאֵי – ונמל אחד אצל הפרסים. דְּבֵי (ארמאי) [רוֹמָאֵי] מַפְקֵן כְּסֵיתָא – אצל הרומאים מעלים מהים עצי אלמוגים, דְּבֵי פָּרָסָאֵי מַפְקֵן מַרְגָּנִיתָא – ואצל הפרסים מעלים מקרקעית הים מרגליות, על ידי בני אדם היודעים לשוט מתחת למים, וּלגודל חשיבותו של נמל הפרסים, מַקְרֵיָא 'פַּרְוָותָא דְּמַשְׁמַהִיג' – הוא קרוי 'נמל המלובה'.

הגמרא מביאה מימרא נוספת בענין עצי ארזים: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל שִׁיטָּה וְשִׁיטָּה [־עצי שיטה] שֶׁנִּטְּלוּ הַנְּכָרִים מִירוּשָׁלַיִם כשהחריבוה, עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲזִירָן לָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מא יט) 'אֶתֵּן בַּמִּדְבָּר אֶרֶז שִׁטָּה', ומכך שלא נאמר 'אטע' אלא 'אתן', משמע שיטול עצים ממקום אחר ויתנם כאן, והם אותם עצים שנטלו הנכרים, וְאֵין 'מִדְבָּר' האמור כאן אֶלָּא יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (שם סד ט) 'צִיּוֹן מִדְבָּר הָיָתָה וְגוֹ' יְרוּשָׁלַיִם שְׁמָמָה'.

מימרא נוספת: וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הַלּוֹמֵד תּוֹרָה וְאֵינוֹ מְלַמְּדָהּ לאחרים, דּוֹמֶה לַהֲרַס המפיץ ריח טוב, אך נמצא בְּמִדְבָּר, שאין ממנו תועלת. אֵיבָא דְּאָמְרֵי מימרא זו באופן אחר, כָּל הַלּוֹמֵד תּוֹרָה, וּמְלַמְּדָהּ לאחרים, בְּמָקוֹם שֶׁאֵין תַּלְמִידֵי חֲכָמִים אחרים, דּוֹמֶה לַהֲרַס הנמצא בַּמִּדְבָּר, דְּמתוך כך הוא חָבִיב ביותר, שנותן ריח טוב במקום שלא מצויים בו הדסים.

המשך בעמוד צח

מימרא נוספת של רבי יוחנן בענין בנין ירושלים לעתיד לבוא:

וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אוֹי לָהֶם לָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, שֶׁאֵין לָהֶם תַּקָּנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ס יז) **'תַּחַת הַנְחֹשֶׁת אָבִיא וָזָהָב, וְתַחַת הַבַּרְזֶל אָבִיא כֶּסֶף, וְתַחַת הָעֵצִים נְחֹשֶׁת, וְתַחַת הָאֲבָנִים בַּרְזֶל', כלומר במקום כל דבר שנטלו העובדי כוכבים מירושלים יחזיר ה' דברים יקרים יותר, אבל תַּחַת רַבִּי עֲקִיבָא וְחֲבֵירָיו שנהרגו על קידוש השם, מַאי מְבִיאִין – מה אפשר להביא במקומם, והרי אין להם תקנה, וַעֲלֵיהֶם הוּא אוֹמֵר** (יואל ד כא) **'וְנִקֵּיתִי, דָּמָם לֹא נִקֵּיתִי', שאמר ה', גם אם אנקה את העובדי כוכבים משאר העוונות, לא אנקה אותם מדמם של ישראל ששפכו, אלא אנקום בהם על כך.**

*

שנינו במשנה: וּמַאַיִן הָיוּ מַשִּׁיאִין מַשּׂוֹאוֹת כּוּ', מהר המשחה לסרבטיא וכו', וּמְבֵית בִּלְתִּין. מבררת הגמרא: מַאי – מהו המקום שנקרא בֵּית בִּלְתִּין, אָמַר רַב

זוֹ בֵּירָם – זה המקום שנקרא בירם.

*

שנינו במשנה: ומבית בלתין לא זזו משם, אלא מוליך ומביא ומעלה ומוריד עד שרואה כל הגולה לפניו כמדורת אש. מבררת הגמרא: מַאי – מהו המקום הקרוי 'גּוֹלָה'. אָמַר רַב יוֹסֵף זוֹ הָעִיר פּוּמְבְּדִיתָא שבבבל. מבררת הגמרא: מַאי 'כְּמְדוּרַת הָאֵשׁ'. תָּנָא, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מבני הגולה שראה את המשואה, היה נוֹטֵל אֶבּוּקָה של אֵשׁ בְּיָדוֹ, וְעוֹלֶה לְרֹאשׁ גַּגּוֹ, ומתוך כך היתה נראית כל הגולה כמדורת אש, וכך הבינו משיאי המשואות שבני פומבדיתא קיבלו את הידיעה על קידוש החודש, והם היו מודיעים לכל בני בבל.

*

הגמרא מביאה ברייתא בענין מקום השאת המשואות: תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, לא רק במקומות שנמנו במשנה היו מעלים משואות, אלא אַף במקומות ששמם חָרִים, וְכַיָּיר, וְגֶדֶר וַחֲבְרוֹתֶיהָ – מקומות הסמוכים לה. מביאה הגמרא שני פירושים בדבריו: אִיבָּא דְּאָמְרֵי, שמקומות אלו בֵּינֵי וּבֵינֵי הָווּ קָיְימֵי – היו נמצאים בין המקומות שנמנו במשנה, ולא מנה התנא במשנתינו את כולם. וְאִיבָּא דְּאָמְרֵי שמקומות אלו לְחַדּ גִּיסָא – לצידה השני דְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הָווּ קָיְימֵי, שגבול ארץ ישראל ובבל הוא משני צדדים, ובשניהם היו משיאין משואות, מַר חָשֵׁיב דְּהַאי גִּיסָא, וּמַר חָשֵׁיב דְּהַאי גִּיסָא – התנא במשנה מונה את המקומות שהיו מהצד האחד, ורבי שמעון בן אלעזר מונה את המקומות מהצד השני.

*

הגמרא מבררת את המרחק שבין משואה למשואה: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בֵּין כָּל אַחַת וְאַחַת מהמקומות שנמנו במשנה, היו שְׁמוֹנָה פַּרְסָאוֹת. מקשה הגמרא: לפי חשבון זה כַּמָּה הָווּ לְהוּ – כמה היה המרחק מהמשואה הראשונה עד האחרונה, תְּלָתִין וְתַרְתֵּין – שלשים ושתים פרסאות, שהרי נמנו במשנה חמשה מקומות, וביניהם ארבעה רווחים של שמונה פרסאות, וְקשׁה, הָא תְּמָנְיָא – הרי בזמנינו המרחק בין המקומות טוּבָא הָווּ – גדול יותר משלשים ושתים פרסאות. מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, לאחר חורבן בית המקדש אִסְתַּתּוּמֵי אִסְתַּתּוּם לְהוּ דְּרָכֵי – נסתמו ונתקלקלו הדרכים הישרות, והדרך מתארכת יותר משיעור זה, דִּכְתִיב על ידי הושע כשנתנבא על חורבן עשרת השבטים (הושע ב ח) 'לָכֵן הִנְנִי שֵׂךְ אֶת דַּרְכֵּךְ בַּסִּירִים וְגָדַרְתִּי אֶת גְּדֵרָהּ וּנְתִיבוֹתֶיהָ לֹא תִמְצָא', כלומר, ה' יסגור בקוצים את הדרכים הסלולות, ולא יוכלו ללכת בהם. רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, יש ללמוד זאת מַהָכָא, דִּכְתִיב במגילת איכה (ג ט) 'נְתִיבֹתַי עִוָּה', שה' עיקם את דרכי, וגרם לדרך להתארך.

משנה

משנתינו מבארת את אופן קבלת העדים בשבת: חָצֵר גְּדוֹלָה הָיְתָה בִּירוּשָׁלַיִם, וּבֵית יַעְזֵק הָיְתָה נִקְרֵאת, וּלְשָׁם היו כָּל הָעֵדִים שבאו בשבת מחוץ לתחום מִתְכַּנְּסִין, כיון שאדם הבא בשבת מחוץ לתחום אינו יכול לצאת ממקומו, וּבֵית דִּין חוקרים וּבוֹדְקִין אוֹתָם שָׁם. וּפְעוּדוֹת גְּדוֹלוֹת עוֹשִׁין לָהֶם שם, בִּשְׁבִיל שֶׁיִּהוּ רְגִילִין לָבֹא גם בפעמים אחרות. בָּרִאשׁוֹנָה, לֹא הָיוּ העדים שבאו מחוץ לתחום יוֹצִין מִשָּׁם כָּל הַיּוֹם, כעיקר הדין, שהבא מחוץ לתחום אינו רשאי לילך יותר מארבע אמות לכל צד, ואם נכנס למקום המוקף מחיצות יכול ללכת בכל אותו המקום, עד שֶׁהִתְקִין רַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן שֶׁיִּהוּ העדים מְהַלְּכִין [־רשאים ללכת] עד אַלְפַּיִם אַמָּה מחוץ לעיר לְכָל רוּחַ, כאילו הם בני העיר, כדי שלא ימנעו העדים מלבוא.

וְלֹא לגבי עדים אֵלּוּ בִּלְבַד נאמר דין זה, אֶלָּא אַף חֲכָמָה – מילדת הַבָּאָה בשבת כדי לְיַיֵּלָה, וְהֶבְּא לְהַצִּיל בני אדם מִן הַדְּלֵיקָה, וּמִן הַגַּיִּים – חיל אויבים, וּמִן הַנָּהָר שעלה על גדותיו ושוטף את בני העיר וילדיהם, וּמִן הַמַּפּוֹלֶת – בית שנפל, שיש בכל אלו חשש סכנת נפשות, תיקנו חכמים שאף אם באו מחוץ לתחום חֲרֵי אֵלּוּ כָּאֲנָשֵׁי אותה הָעִיר, וּמלבד זאת שיכולים לילך בכל העיר, יֵשׁ לָהֶם אַלְפַּיִם אמה לְכָל רוּחַ מחוץ לעיר, כאנשי העיר.

גמרא

שנינו במשנה: 'כיצד ראית את הלבנה, לפני החמה או לאחר החמה, לצפונה או לדרומה'. מקשה הגמרא: הֵיכִי 'לִפְנֵי הַחַמָּה' וְהֵיכִי 'לְצִפּוֹנָהּ', הֵיכִי 'לְאַחַר הַחַמָּה' וְהֵיכִי 'לִדְרוֹמָהּ', כלומר, ראיית הלבנה ביום תיתכן רק סמוך לשקיעה, כשהחמה אינה חזקה ביותר וניתן לראות גם את הלבנה, והחמה שוקעת בזוית מערבית צפונית, והבינה עתה הגמרא ש'לפני החמה' היינו שהקדימה הלבנה את החמה והיא נמצאת בצד צפון קודם שבאה לשם החמה, ו'לאחר החמה' היינו שהחמה הקדימה אותה לצד צפון, והלבנה באה אחריה מצד דרום, ואם כן קשה, שהרי שתי השאלות הם שאלה אחת, ש'לפני החמה' היינו 'בצפונה', ו'לאחר החמה' היינו 'בדרומה', ואילו מהמשנה משמע שאלו שתי שאלות נפרדות.

גמרא

שנינו במשנה: 'ובית יעזק היתה נקראת'. אִיבַּעְיָא לְהוּ, 'בֵּית יַעְזֵק' תְּנַן במשנה, אוֹ 'בֵּית יָזֵק' תְּנַן, וצדדי הספק הם, האם בֵּית יַעְזֵק תְּנַן, וּלְיַשְׁנָא מְעַלְיָא הוּא – זו לשון חשיבות, דִּכְתִיב בנבואת ישעיהו שהמשיל את ישראל לכרם (ישעיה ה א־ב), 'כֶּרֶם הָיָה לִידִידִי בְּקֶרֶן בֶּן שָׁמֶן, וַיְעַזְּקֵהוּ וַיְסַקְּלֵהוּ', ו'יעזקהו' הוא מלשון טבעת, שהקיפו בגדר אבנים לשומרו, וכן חצר זו היתה מוקפת בגדר מחמת חשיבותה. אוֹ דִלְמָא 'בֵּית יָזֵק' תְּנַן, וּלְיַשְׁנָא דְּצַעֲרָא הוּא – ונקרא כן מלשון צער, שהנמצאים בו הם כאסורים בכבלים, שאינם יכולים לצאת מהחצר, כְּדִכְתִיב (ירמיה מ א) 'וְהוּא אָסוּר בָּאזִקִּים'.

פושטת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, תָּא שְׁמַע ממשנתינו, 'סְעוּדוֹת גְּדוֹלוֹת הָיוּ עוֹשִׁין לָהֶם שָׁם, כְּדֵי שֶׁיִּהוּ רְגִילִים לָבוֹא', ומשמע שלא היו מצטערים שם, אלא היו להם סעודות גדולות לשם שמחה. דוחה הגמרא: דִּלְמָא תַּרְתֵּי הָווּ עֲבְדֵי בְּהוּ – שמא שני הדברים היו נעשים שם, היה להם צער מחמת שהם כאסורים שם, וגם היו עושים להם סעודות גדולות כדי לשמחם, שיהיו רגילים לבוא, ויתכן שנקרא 'בית יזק' על שם הצער.

משנה

המשנה מבארת את דרך חקירות העדים המעידים על ראיית הלבנה: בֵּיצַד בּוֹדְקִין אֶת הָעֵדִים, זוּג העדים שֶׁבָּא רִאשׁוֹן, בּוֹדְקִין אוֹתוֹ רִאשׁוֹן. וּמַכְנִיסִין אֶת הַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶן, וְאוֹמְרִין לוֹ, אֱמוֹר, כֵּיצַד רָאִיתָ אֶת הַלְּבָנָה, לִפְנֵי הַחַמָּה אוֹ לְאַחַר הַחַמָּה, לִצְפוֹנָהּ של החמה אוֹ לְדָרוֹמָהּ, משום שהלבנה החדשה נראית רק סמוך לשקיעת החמה בצד מערב קרוב למקום החמה ששוקעת שם, ולכן אפשר לבדוק את העדים אם ראו את הלבנה כשהיא מצד שמאל של החמה שהוא צד דרום, או שראו אותה מצד ימין של החמה שהוא צד צפון. עוד שאלוהו, כַּמָּה הָיָה הירח נראה גָּבוֹהַּ מעל הקרקע. וּלְאֵין הָיָה נוֹטֶה – האם זויות פגימת הלבנה היו נוטים לצפון או לדרום. וְכַמָּה הָיָה נראה הירח רָחְבּוֹ. וְאִם כששאלוהו את השאלה הראשונה 'לפני החמה או לאחר החמה' אָמַר העד שהיתה לִפְנֵי הַחַמָּה, לֹא אָמַר כְּלוּם – אין בדבריו ממש, שדבר זה לא יתכן לעולם, ובודאי עד שקר הוא.

וְאַחַר כָּךְ הָיוּ מַכְנִיסִין אֶת העד הַשֵּׁנִי שבזוג הראשון, וּבוֹדְקִין אוֹתוֹ בשאלות אלו, אִם נִמְצְאוּ דִּבְרֵיהֶם מְכֻוָּנִים ומתאימים זה לזה, עֲדוּתָן קַיֶּמֶת.

וְגם את שְׁאָר כָּל הַחוּגוֹת היו שׁוֹאֲלִין אוֹתָן רָאשֵׁי דְּבָרִים – את עיקרי הדברים בלבד, לֹא משום שֶׁהָיוּ צְרִיכִים לָהֶם לצורך קידוש החודש, שהרי כבר נתקבלה עדות הראשונים, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצְאוּ בְּפַחֵי נֶפֶשׁ – בצער, על שבאו לחנם, לכן חוקרים אותם במקצת, כדי שיחשבו שהחודש נקבע גם על פיהם, ועשו כן בִּשְׁבִיל שֶׁיִּהוּ רְגִילִים העדים לָבוֹא גם בפעמים הבאות, ולא יחששו שיבואו בחינם.

*

שנינו במשנה: 'כיצד ראית את הלבנה, לפני החמה או לאחר החמה, לצפונה או לדרומה'. מקשה הגמרא: הֵיכִי 'לִפְנֵי הַחַמָּה' וְהֵיכִי 'לְצִפּוֹנָהּ', הֵיכִי 'לְאַחַר הַחַמָּה' וְהֵיכִי 'לִדְרוֹמָהּ', כלומר, ראיית הלבנה ביום תיתכן רק סמוך לשקיעה, כשהחמה אינה חזקה ביותר וניתן לראות גם את הלבנה, והחמה שוקעת בזוית מערבית צפונית, והבינה עתה הגמרא ש'לפני החמה' היינו שהקדימה הלבנה את החמה והיא נמצאת בצד צפון קודם שבאה לשם החמה, ו'לאחר החמה' היינו שהחמה הקדימה אותה לצד צפון, והלבנה באה אחריה מצד דרום, ואם כן קשה, שהרי שתי השאלות הם שאלה אחת, ש'לפני החמה' היינו 'בצפונה', ו'לאחר החמה' היינו 'בדרומה', ואילו מהמשנה משמע שאלו שתי שאלות נפרדות.

המשך בעמוד קעז

מתרצת הגמרא: **אָמַר** אַבַּיֵי, בשאלה 'לאחר החמה' או 'לפני
החמה' אין הכוונה היכן היה מקומה כלפי החמה, אלא האם
פְּגִימָתָהּ – הצד שנראה כחסר ופגום, שהוא הצד החשוך של
הלבנה, היה **לִפְנֵי הַחַמָּה** – כלפי החמה, **אוֹ לְאַחַר הַחַמָּה**, כלומר,
שהצד השלם והמואר הוא הפונה לחמה. וזהו ביאור המשך
המשנה, **שֶׁאִם אָמַר** העד שפגימתה היתה **לִפְנֵי הַחַמָּה** – כלפי
החמה, **לֹא אָמַר כְּלוּם**, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מַאי דִּכְתִיב (איוב כה ב) 'הַמֶּשֶׁל
וְפַחַד עִמּוֹ עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו', כוונת הפסוק שה' עושה שלום
בדברים הנמצאים במרום הוא בכך **שֶׁמַּעֲלִים לֹא רָאָתָה הַחַמָּה** את
פְּגִימָתָהּ שֶׁל הלְּבָנָה, וכן מעולם **לֹא** ראתה החמה את **פְּגִימָתָהּ שֶׁל**
הַקֶּשֶׁת, אלא רק צידה המעוגל פונה לחמה, ואילו קצוות הקשת,
שהם חלקה הפנימי, אינם פונים לחמה. והטעם שלא ראתה חמה
פְּגִימָתָהּ שֶׁל לְּבָנָה הוא משום דְּאם תראה את פגימתה, **חָלְשָׁה**
דַּעְתָּהּ של הלבנה, שכביכול החמה רואה את חסרונה. והטעם
שלא ראתה החמה את **פְּגִימָתָהּ שֶׁל הַקֶּשֶׁת**, כדי **דְּלֹא** **לֵימְרוּ עוֹבְדֵי**
הַחַמָּה – שלא יאמרו הגויים העובדים לשמש,